

Univerzita J. A. Komenského

Roháčova 63, Praha 3 - Žižkov 130 00

SEMINÁRNÍ PRÁCE

Studijní předmět: Etika v pedagogice

Téma: Dobrovolnictví a jeho význam pro společnost

Zpracovala: Vladislava Sýkorová

Forma studia: Kombinované

Obor studia: Speciální pedagogika - vychovatelství

Ročník: 1.

Akademický rok: 2013/2014

Skupina: M023

Vyučující: Dr. Olga Nytrová

Obsah

Úvod	2
1 Teoretická část	3
1.1 Etický rozměr dobrovolnictví	3
1.2 Právní úprava dobrovolnictví.....	5
2 Praktická část	8
2.1 Přínos dobrovolnictví	8
2.2 Dobrovolnictví v praxi I.	9
2.3 Dobrovolnictví v praxi II.	10
Závěr	11
Literatura.....	12

Úvod

Pro náš život vyloženě potřebujeme druhé lidi, a sice v různých rolích a pozicích. V rodině, v zaměstnání, v běžném životě – všude využíváme práci a výsledky práce druhých lidí. V mnoha ohledech představují peníze či jiné materiální směnné hodnoty prostředek k vytváření, udržování a rozvoji mezilidských vztahů. Co ale ti, kteří si nemohou dovolit vynakládat značné finanční sumy a jiný hmotný majetek za práci a pomoc od druhých? Nikdy v minulosti jsme se neměli tak dobře, jako se máme v současnosti. Nestrádáme tak, jako strádali naši předkové. Nemůžeme proto myslet jen a jen na sebe, případně své nejbližší a milované osoby. Abychom mohli sdílet hodnoty společnosti a ty dále rozvíjet, je třeba učinit i něco navíc, něco nad rámec vlastních povinností a bezplatně. Nelze vždy a za každých okolností očekávat hmotnou či finanční kompenzaci. Právě to je podstata dobrovolnictví. Bez dobrovolnictví se současná společnost neobejde. Jednak z toho důvodu, že peněz se prostě nedostává a každý jimi disponuje v různé a omezené míře. A pak také, jak je již výše naznačeno, jsme lidmi, sociálními bytostmi, které sdílejí společenský prostor plný mnoha hodnot. Ty nemohou být jen materiální a peněžní. Právě dobrovolnictví představuje míru vyspělosti a kulturnosti té které společnosti. Nepochybně každý sám svou měrou může přispět k rozvoji společnosti či společenství, ve kterém žije a jehož hodnoty sdílí. Hlavním cílem této práce je popsat teoreticky i prakticky problematiku dobrovolnictví v České republice. Práce je pojata z hlediska etiky, speciální pedagogiky, mravního citění a lidských hodnot. V textu bude použita relevantní odborná literatura, zákon o dobrovolnictví a také konkrétní příklady z praxe, konkrétně z oblasti péče o postižené jedince nebo jinak znevýhodněné děti a mladistvé.

Ke své práci jsem si téma dobrovolnictví vybrala záměrně, protože mám bohaté vlastní zkušenosti. Již několik let spolupracuji jako dobrovolník při FN v Motole. Pomáhám jak dětem, dospělým i seniorům při rehabilitačních úkonech.

1 Teoretická část

V teoretické části bude nejprve navázáno na úvodní vlastní esejistické vymezení dobrovolnictví. Posléze bude vymezeno právní zakotvení dobrovolnictví podle české legislativy s ohledem na vymezení základních používaných pojmů sledované problematiky, oblast působnosti dobrovolníků, cílové skupiny. Následně již bude rozpracovaná literární rešerše.

1.1 Etický rozměr dobrovolnictví

Jeden z významných židovských filosofů 20. století Martin Buber, který se zabýval celoživotně v rámci svého díla vymezením lidského bytí ve vztahu k Bohu, v jednom z jeho nejvýznamnějších textů uvádí: *„Svět je pro člověka dvojitý, neboť i jeho postoj je dvojitý. Postoj člověka je dvojitý, neboť i základní slova, která může pro-nést, jsou dvě. Základní slova nejsou jednotlivá slova, nýbrž slovní dvojice. Jedním základním slovem je slovní dvojice Já-Ty. Druhým základním slovem je slovní dvojice Já-Ono, přičemž místo Ono lze říci i On nebo Ona, aniž by se tím základní slovo měnilo. A tak je i lidské já dvojitý. Neboť já základního slova Já-Ty je jiné než já základního slova Já-Ono. Základní slova neoznačují věci, nýbrž poměry. Základní slova nevypovídají o něčem, co existuje mimo ně: teprve jejich vyslovení zakládá bytí toho, co vyjadřují. Základní slova říkáme svou bytostí. Říkáme-li „ty“, vyslovujeme i já slovní dvojice Já-Ty. Říkáme-li „ono“, vyslovujeme i já slovní dvojice Já-Ono. Základní slovo Já-Ty lze říkat jen celou bytostí. Základní slovo Já-Ono nelze nikdy říkat celou bytostí.“*¹

Člověk se podle Bubera stává člověkem teprve v momentě, kdy se dostává do vztahu s druhým člověkem, případně jinými bytostmi. Ve smyslu lidství se stává důstojnou lidskou bytostí právě mírou kvalitu vztahu s druhými lidmi. Podle Bubera tak člověk sám o sobě jsoucí není. Nabízí se také interpretace, že pozitivním vztahem například v kvalitě lásky se člověk stává odpovědným za

¹ Cit. Buber, 1995, str. 7

někoho jiného. Jinými slovy ve vztahu k dobrovolnictví: bezplatný, lidský vřelý a dobrovolný akt nám umožňuje naplno projevít vlastní vnitřní kvalitu našeho lidství. Umožňuje nám být člověkem. Takový akt nám může také napomoci si uvědomit zřetelněji naši lidskost a její rozměr. Tímto se dostáváme již k samotné etice a dobru. Jak vymezit dobro. Jistě lze uvést, že každý zdravý a běžně uvažující člověk v sobě nachází jakousi vnitřní optiku, podle které dokáže rozlišit mezi dobrem a zlem. Lhostejno zda se jedná o Evropana, Afričana či kohokoliv jiného. V principu jsme lidé stejní, rodíme se do nějakého společenství, které nám nabízí určitý řád a systém hodnot, v rámci kterých dokážeme rozlišovat mezi dobrem a zlem. Etika chápe dobro a jeho hledání, resp. usilování o něj, jako jednu z možných žádoucích životních cest člověka. Dobro a zlo se ovšem ve své formální podobě mění, tak jako se mění svět.² „Měnící se svět klade nové otázky a požaduje nové odpovědi. Představuje pro etiku neustálou výzvu. Problémy současnosti se nedají jednoduše bez přezkoumání zvládnout odpověďmi platnými v minulosti. Náš postoj k problematice si musíme nově artikulovat, vystihnout kód doby. Je pro nás nezbytné formulovat hodnotové postoje z hlediska dnešního uchopení pojmů a souvislostí. Volíme, co převzeme z tradice jako nadčasové a funkční, jak navážeme na lidskou štafetu tázání se po dobru a zlu.“³ Významnou pomoc v tomto tázání může vykonat správná výchova a vzdělání. Účelné, plnohodnotné a pestré vzdělávání může vést k tomu, že člověk dokáže na základě vlastní vnitřní výbavy pečlivě rozlišovat mezi dobrem a zlem a sám svým vlastním chováním ve většině svých projevů usilovat o dobro. Dobrovolnictví tak z této optiky lze považovat jako prvek v množině dobra, jako naprostý opak zla. Dobrovolník je aktivním nositelem dobra. Již to že dává a bezplatně dává, je pro něho samotného darem v podobě seberealizace sebe sama ve vybrané oblasti. V novodobém pojetí etiky tak dobrovolnictví představuje zásadní morální projev člověka.

² Srov. Nytrová, 2007, str. 27

³ Cit. Nytrová, 2007, str. 27

1.2 Právní úprava dobrovolnictví

V ČR je dobrovolnictví upraveno zvláštním zákonem č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů, (zákon o dobrovolnické službě). Dobrovolnictví spadá od roku 2003 do gesce *Oddělení programů prevence kriminality a dobrovolnické odboru prevence kriminality* Ministerstva vnitra ČR. Pracovníci odboru se zabývají úkoly, které vyplývají právě z uvedeného zákona. Například rozhodují o dotacích pro dobrovolnické organizace (ust. §11), kontrolují činnost dobrovolnických organizací (ust. §6 a §9, odst. 3). Podle pracovníků MVČR je smyslem uvedeného zákona „...vytvářet co nejpříznivější prostředí pro dobrovolnické aktivity v České republice. Zákonem se řídí organizace akreditované Ministerstvem vnitra v oblasti dobrovolnické služby.“⁴ Níže budou citováno, resp. blíže okomentovány důležité pasáže z dané právní normy. V ustanovení § 1, odstavce prvního je uvedeno, že dobrovolnictví je vlastně službou. Hovoří se tak o dobrovolnické službě, která je určitým způsobem organizovaná ve smyslu zákona o dobrovolnické službě bez nároku na odměnu. Podle ust. § 2, odst. 1 poskytuje dobrovolník dobrovolnickou službou „...nezaměstnaným, osobám sociálně slabým, zdravotně postiženým, seniorům, příslušníkům národnostních menšin, imigrantům, osobám po výkonu trestu odnětí svobody, osobám drogově závislým, osobám trpícím domácími násilím, jakož i pomoc při péči o děti, mládež a rodiny v jejich volném čase, pomoc při přírodních, ekologických nebo humanitárních katastrofách, při ochraně a zlepšování životního prostředí, při péči o zachování kulturního dědictví, při pořádání kulturních nebo sbírkových charitativních akcích, pomoc při uskutečňování rozvojových programů a v rámci operací, projektů a programů mezinárodních organizací a institucí, včetně mezinárodních nevládních organizací.“ Stručně tedy jde o lidi, kteří jsou nějakým způsobem znevýhodnění, jsou v nouzi, potřebují pomoc. Dobrovolnictví se týká také kulturních hodnot a životních prostředí. Působíštěm dobrovolníka je jednak Česká republika, ale také mezinárodní prostředí. Zvláštní pozor je třeba dbát na

⁴ MVČR, 2010, on-line

ust. §2, odst. 2, podle kterého dobrovolnictví nesmí zejména nijak nahrazovat podle citovaného zákona klasický zaměstnanecký vztah. Nelze zneužívat statut dobrovolníka pro komerční zájmy. Dobrovolníkem se může stát podle ust. §3, odst. 1 člověk (fyzická osoba) již v 15 letech s tím, že může působit pouze na území ČR. Podle druhého odstavce téhož paragrafu po dosažení plnoletosti může působit kromě ČR také v zahraničí. Podle §5 musí být spolupráce mezi organizací a dobrovolníkem musí být upravena smluvně. Dobrovolnická služba je v principu bezplatná bez nároku na odměnu podle ust. §5, odst. 4. Důležité je také zmínit to, že uvedený zákon rozlišuje dva typy organizací, a sice vysílající a přijímající. Vysílající organizace podle ust. §6 „...je právnická osoba se sídlem v České republice, která dobrovolníky vybírá, eviduje, připravuje pro výkon dobrovolnické služby a uzavírá s nimi smlouvy o výkonu dobrovolnické služby za podmínky, že má udělenou akreditaci. Přijímající organizací podle tohoto zákona je osoba, pro jejíž potřebu je dobrovolnická služba vykonávána, způsobilá uzavřít smlouvu s vysílající organizací a schopná dostát závazkům z této smlouvy.“ Požadavkem uvedeného zákona je také náležitá péče o dobrovolníky vedle administrativní podpory, pojištění a pomoci je nutné je pravidelně školit, vzdělávat a informovat o činnosti vysílající organizace, její činnosti a dalších

Závěrem k právnímu vymezení lze uvést, že je příhodné podrobné právní vymezení, neboť dobrovolnictví může být velmi snadno zneužito, znehodnoceno nekale smýšlejícími jedinci, kteří by ho mohli komerčně využít ve svůj prospěch a osobní plnění. Přestože je dobrovolnictví v zásadě bezplatné, je třeba dostatečně kompenzovat dobrovolníkům projev jejich dobré vůle a zajistit jim určité zázemí pro zdárný výkon jejich činnosti. Na druhou stranu lze považovat některé ze zákonných povinností pro vysílající organizace za velmi administrativně náročné a zatěžující. Konkrétně tak problematické může být akreditační řízení nebo žádost o dotaci na pojištění dobrovolníků.

Obecně pak k dobrovolnictví lze podle dr. Kalvacha uvést, že „...typy dobrovolnické činnosti je možno rozlišovat například z hlediska časového rámce. Můžeme hovořit o dobrovolném zapojení při jednorázových akcích (kampaních, sbírkách, benefičních koncertech apod.), které se pořádají jednou či několikrát ročně, nebo o dlouhodobé dobrovolné pomoci, která bývá poskytována opakovaně a pravidelně, například 3 hodiny jedenkrát týdně po dobu celého roku. Výše zmíněné typy dobrovolnictví se naplňují různými způsoby, z nichž některé jsou v podmínkách ČR již tradiční, jiné teprve postupně získávají na významu a publicitě. Jsou to dobrovolná občanská výpomoc, dobrovolnictví jako projev občanské angažovanosti a dobrovolná služba. Sociální a zdravotní oblast patří k nejvýznamnějším z hlediska využití dobrovolné činnosti. Zároveň je to oblast, kde využití dobrovolníků vyžaduje profesionální management, protože dobrovolníci zde vstupují do specifických institucí, které navíc někdy fungují jako uzavřené systémy s desetiletí zaběhnutými zvyklostmi. Je třeba připravit nejen dobrovolníky na jejich činnost, ale především organizaci na přijetí dobrovolníků, jejich školení a pak také supervizi.“⁵ Velkým úskalím organizace dobrovolnictví je neprofesionalita, nedostatek financí pro vytvoření zázemí dobrovolníků, nedostatečná motivace a vůbec práce s dobrovolníky a v neposlední řadě také absence ocenění jejich práce. Přestože řada dobrovolníků se dobrovolnictví věnuje ze své dobré vůle a bezplatně, je třeba zpětnovazebně dát dostatečně zřetelně najevo, jak ta či ona dobrovolníková aktivita působí na příjemce jeho pomoci. Řada dobrovolníků je velmi skromných, nenáročných, nelze na to ovšem hřešit ve způsobu manažerské a personální práce s nimi. V tomto ohledu platí identické principy pro práci s lidmi, jako známe například z moderního personálního řízení v kterékoliv společnosti. Dobrovolníci se nemohou sami řídit, je třeba jim koordinovat jejich čas, činnost.

⁵ Cit. Kalvach, 2011, str. 261

2 Praktická část

V praktické části budou prezentovány konkrétní přínosy dobrovolnické činnosti a představeny budou dvě organizace, které se dlouhodobě zabývají dobrovolnictvím v ČR.

2.1 Přínos dobrovolnictví

Alena Slezáčková se dlouhodobě zabývá specifickou oblastí psychologie, a sice pozitivní psychologií. V souvislosti s dobrovolnictvím uvádí, jak významný má dobrovolnictví přínos pro rozvoj širšího společenství, resp. společnosti. K dobrovolnictví mimo jiné uvádí, že „...*pozitivně fungující sociální uskupení, od rodiny přes instituce a organizace, tvoří základ dobré společnosti. Společnosti, která vyrůstá z kořenů mravnosti, odpovědnosti a vzájemného respektu. Společnosti, kterou bychom neměli chápat jako anonymní masu (oni), ale jako souhrn všech jejích jednotlivých členů ve vzájemných vztazích (já a my). Uvědomění si svého místa v societě a přijetí svého dílu zodpovědnosti za to, jakým směrem se naše společnost ubírá, může být dobrým počátkem na cestě ke zlepšení společenských podmínek naší země.*“⁶ Skutečně tomu tak je. Jakkoli mnoho z nás pociťuje palčivě nedostatek volného času, vhodným uspořádáním vlastních aktivit lze vyšetřit třeba i půlhodinu a věnovat ji na rozvoj společnosti, třeba alespoň tím, že půjdeme vyčistit kousek přírody kolem našeho domu. V lepším případě se lze například jednorázově zapojit do koordinované akce. Za zmínku v této souvislosti stojí například tzv. akce CITO, které jsou pořádány komunitou lidí, kteří se zabývají geocashingem. Tito lidé vyhledávají specifické schránky s různými předměty v přírodě. A všímají si samozřejmě značného nepořádku, který zde zanechávají bezohlední návštěvníci. Pořádají proto pravidelné úklidové akce na pomoc přírodě a živočichům, kteří zde žijí. Přínos takové akce ve smyslu uvedené pozitivní psychologie spočívá jednak v rozvoji

⁶ Cit. Slezáčková, 2012, str. 129

vzájemnosti, pospolitosti a pocitu sdíleného dobra a radosti nad vykonanou prospěšnou činností.⁷

2.2 Dobrovolnictví v praxi I.

V ČR se dobrovolnictvím zabývá poměrně mnoho organizací. Jednou z nejvýznamnějších, která navíc zastřešuje odborně dobrovolnictví, je občanské sdružení Hestia. Jeho činnost spočívá v následujících aktivitách:

- *„Propagace dobrovolnictví jako takové. Spadá sem dobrovolnická cena Křesadlo, web dobrovolnik.cz, propagace dobrovolnictví v médiích.*
- *Služby pro organizace. Pokud se některá organizace rozhodne využívat dobrovolníky, můžeme jí pomoci připravit metodiky, zaškolit koordinátory, zajistit supervize, seznámit se s legislativou.*
- *Služby pro dobrovolníky - zahrnují poradenství ohledně legislativy, propojování dobrovolníků s organizacemi (databáze dobrovolnických příležitostí), zprostředkování dobrovolnictví v zahraničí, zajišťování supervizí a pojištění.*
- *Služby pro firmy - se orientují především na firemní dobrovolnictví, ale spolupracujeme s firmami i v dalších oblastech. Příkladem může být dárcovský program ETELA.*
- *Realizace vlastních dobrovolnických programů - ty jsou nedílnou součástí naší činnosti. Naš program Pět P určený sociálně znevýhodněným dětem, je jedním z nejstarších a nerozšířenějších dobrovolnických programů v ČR.*
- *Mezinárodní spolupráce je nedílnou součástí naší činnosti. V zahraničí hledáme inspiraci i partnery pro nové projekty a zároveň reprezentujeme ČR.*
- *Výzkum dobrovolnictví, v naší knihovně také můžete najít různou literaturu na téma dobrovolnictví - diplomové a bakalářské práce, sborníky z konferencí, metodiky a publikace i tištěné materiály vzniklé v rámci různých projektů.“⁸*

⁷ Viz blíže CITO akce. Informace o nich jsou dostupné zde: <http://www.geocaching.com/cito/>.

⁸ Hestia, 2013, on-line

2.3 Dobrovolnictví v praxi II.

Poněkud specifickou formou dobrovolnictví se zabývá občanské sdružení ŽIVOT 90. Tato organizace sdružuje seniorské dobrovolníky, kteří se ve svém volném čase věnují svým vrstevníkům. Jedná se tak o dvojí efekt. Organizovaným dobrovolnictvím jsou seniorští dobrovolníci aktivizováni něčemu smysluplnému se věnovat a zároveň svou energii věnují potřebným.

„Občanské sdružení Život 90 provozuje Dobrovolnické centrum. Cílem tohoto centra je zlepšit psychosociální podmínky seniorů, a to prostřednictvím krátkodobých i dlouhodobých dobrovolnických programů aktivizačního, rekondičního, edukačního a volnočasového charakteru. Jedná se o programy, které jsou určeny výhradně pro seniory. V rámci projektu Dobrovolnického centra Života 90 realizujeme krátkodobé a dlouhodobé programy dobrovolnické služby. Dobrovolníci obou typů programů jsou pro výkon dobrovolnické činnosti pojištěni. Jedná se o aktivity jednorázového charakteru. Spolupráci s dobrovolníky v rámci krátkodobých programů využíváme od počátku existence občanského sdružení Život 90, tj. od roku 1990. Zpočátku se jednalo spíše o formálně neukotvenou zájmovou činnost lidí, kteří se vyznačovali osobním zaujetím a nadšením pro pomoc seniorům. Na základě praktických zkušeností s realizací těchto aktivit vznikla koncepce krátkodobého a dlouhodobého dobrovolnického programu. Dobrovolníci mají možnost zapojit se do následujících činností pomoc při zajišťování nejrůznějších kulturních akcí pro seniory a dále také pomáhat s realizací edukačních aktivit – dobrovolníci zdarma připravují obsah, studijní materiály a odborně vedou jednotlivé druhy aktivit; konkrétně se jedná o ucelené cykly jazykových kurzů s různou úrovní pokročilosti (angličtina, němčina, španělština, francouzština, italština). Tito dobrovolníci bývají zpravidla středoškoláci nebo učitelé. Pomoc s realizací odborně zaměřených přednášek a seminářů.“⁹

⁹ Život 90, o. s., on-line

Závěr

Dobrovolnictví v současné společnosti? Lze vůbec tyto dva termíny nějak spojovat? Současná společnost je ryze konzumní, orientovaná na spotřebu a prospěch jednotlivce. Nárůst individuality jedince na straně druhé přirozeně vytlačuje dřívější pospolitost, vzájemnost a sounáležitost. Jsme však stále lidé a lidmi zůstaneme. Sebelepší hmotné statky a služby nemohou nahradit lidství a lidskost. Lze nabýt přesvědčení, že touha a potřeba po hmotném, materiálním zázemí bude dříve či později nasycena a takto uspokojený člověk pak přirozeně zatouží po jiné, nehmotné a smysluplné seberealizaci. Člověk sám o sobě totiž neznamená vůbec nic. Jsme sociálními bytostmi. Všimněme si, kolik náhlé radosti, pozitivních emocí vyvolá naprosto jednoduchý čin. V principu onen čin spočívá v tom, že někdo udělá pro jiného bezplatně něco hezkého, důležitého a významného. Pokud bychom byli do důsledku tržní ve vztazích, v partnerství, v přátelství, ve spolupráci, pak bychom jako lidé brzy vymizeli. Stali by se z nás predátoři, kteří by chtěli jen profitovat. Jsou ovšem hodnoty, které za peníze nelze obstarat. Mezi ně patří i dobrovolnictví se vším, co obnáší. Je nesmírně krásné moci dávat druhým něco ze sebe pro jejich radost. Stejně tak je krásné umět přijímat bezprostřední a upřímné dobro od druhých a uvědomovat si tak díky tomu, že v jádru jsou lidé stále lidskými bytostmi. Osobně se domnívám, že se stoupající životní úrovní, větším množstvím volného času a se stoupajícím hmotným uspokojením budou lidé přirozeně toužit po tom, aby se mohli seberealizovat i v poněkud netradiční rovině, a sice v různých dobrovolných aktivitách, kdy nabízejí svůj um, svůj čas a sami sebe k tomu, aby pomohli učinit svět lepším, alespoň trochu snesitelnějším a lidštějším. Dobrovolnictví představuje mimořádně významný pojící prvek mezi lidmi v rámci společnosti a je třeba ho soustavně podporovat a rozvíjet. Mimo jiné to dokladuje i stav a úroveň vyspělosti dané společnosti.

Literatura

- BUBER, Martin. *Já a ty*. Ve Votobii vyd. 1. V Olomouci: Votobia, 1995. 120 s. ISBN 80-7198-042-0.
- Dobrovolníci. ŽIVOT 90, o. s. Praha. 2013. [on-line] Dostupné z: www.zivot90.cz/59-akademie-senioru/219-dobrovolnici. Citováno dne: 14/11/2013.
- Dobrovolnická služba. MVČR. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/dobrovolnicka-sluzba-500539.aspx>. Citováno dne: 15/11/2013.
- Hestia, občanské sdružení. Praha. 2013. [on-line] Dostupné z: www.hestia.cz/hestia/informace-o-hestii/nase-cinnost/#.UobX2yeguqI. Citováno dne: 14/11/2013.
- KALVACH, Zdeněk. A kol. *Křehký pacient a primární péče*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. 399 s. ISBN 978-80-247-4026-3.
- NYTROVÁ, Olga. PIKÁLKOVÁ, Marcela. *Etika a logika v komunikaci*. 1. vyd. Praha: UJAK, 2007. 340 s. ISBN 978-80-86723-45-7.
- SLEZÁČKOVÁ, Alena. *Průvodce pozitivní psychologií: nové přístupy, aktuální poznatky, praktické aplikace*. 1. vyd. Praha: Grada, 2012. 304 s. Psyché. ISBN 978-80-247-3507-8.